

LIETUVOS ŠIUOLAIKINĖS KNYGOTYROS BŪKLĖ

INGA LIEPAITĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: inga.liepaite@kf.vu.lt

Straipsnyje pateikiami Lietuvos šiuolaikinės knygotyros būklės vertinimo rezultatai, gauti anketinės apklausos būdu iš 29 Lietuvos ir užsienio šalių respondentų. Knygotyros būklę apibūdina sisteminga ir nenutrūkstama jos raida, mokslo tiriamojo darbo tradicijų susiformavimas ir jų perėmimas iš kartos į kartą, savarankiško knygotyros mokslo ir studijų padalinio vykdomos veiklos kryptingumas, tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tarptautinis pripažinimas ir reikšmė, kasmet rengiamų tarptautinių knygotyros konferencijų aukštas mokslinis ir organizacinis lygis, monografijų ir kolektyvinių veikalų branda, Baltijos ir kitų kaimyninių valstybių knygotyros pažangos skatinimas, veikiančios knygotyros magistrantūros ir doktorantūros studijos. Tolesnės Lietuvos knygotyros raidos užduotis bei kryptis lems dalinis jos atsilikimas dėl sovietmečio suvaržymų tirti kai kurių laikotarpių ir sričių knygos istoriją, knygotyros teorijos ir metodologijos savarankiškų darbų poreikis, kintantis knygos vaidmuo informacinėje visuomenėje, spartėjanti knygos rinkos internacionalizacija bei didėjanti bendradarbiavimo su Baltijos regiono ir kitų kaimyninių šalių knygotyros mokyklomis svarba.

Reikšminiai žodžiai: knygotyra, mokslas, istorija, Lietuva, vertinimas, ekspertai, sociologinės apklausos, anketos (klausimynai).

Peržengus XXI amžiaus slenkstį, vis ryškesne tendencija tampa didėjantis mokslo ir studijų vaidmuo. Sparčiai kintantys visuomenės poreikiai ir aplinkos diktuojami pokyčiai skatina žmogų nuolat mokytis, gilinti savo žinias. Mokslas tapo svarbus reiškinys šiuolaikinėje visuomenėje, dėl to kyla būtinybė deramai įvertinti atskirų mokslo šakų, tarp jų ir knygotyros, dabartinę būklę, priimti sprendimus dėl tolesnės raidos ir

tobulinimo būdų. Knygotyra Lietuvoje turi senas ir galias tradicijas. Jos ištakos mūsų šalyje siekia XIX amžiaus pradžią. Istorinėje jos raidoje greta tolygaus vystymosi būta pertrūkių, nestabilumo, suvaržymų. Reikšmingiausiais laikytini 1990 metai, žymintys šiuolaikinės knygotyros raidos pradžią ir vieno pažangiausių, brandžiausių jos gyvavimo etapų istorines atskaitos ribas. Šiuo laikotarpiu susiformavo pagrindinis

knygotyros mokslo ir studijų centras – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas, įsitvirtino kasmetiniai tarptautiniai knygotyros renginiai, gausūs mokslo tiriamojo darbo rezultatai pristatomi akademinėi bendruomenei šalyje ir tarptautinį pripažinimą pelniusio tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ bei fundamentalių monografių ir kolektyvinių veikalų pavidalu. Išvardyti veiksniai paskatino giliau pažvelgti į Lietuvos šiuolaikinės knygotyros būklę, ją įvertinti ir išreikšti apibendrinančiais teiginiais. Šis siekis lėmė jau apginto magistro darbo temos pasirinkimą, kurio vienas uždavinių buvo atlikti ekspertinę apklausą apie Lietuvos knygotyros būklę¹. Tyrimo metu gautos ekspertinės išvados gali būti svarbios šio mokslo mentoriams. Jos leidžia įvardyti mokslo stiprybes ir silpnybes, teikia lyginimo galimybių tarptautiniu mastu, gali tapti tolesnių užduočių bei krypčių planavimo ir formavimo gairėmis.

Lietuvos knygotyros būklės vertinimo pasitelkiant diskusijų metodą vienu pirmųjų bandymų būtų galima įvardyti 1990 m. žurnalo „Bibliotekų darbas“ redakcijos organizuotą pokalbį, per kurį buvo kalbėta ir diskutuota apie knygos vietą istorijoje ir

kultūroje, knygotyros būklę, jos problemas ir perspektyvas [6]. Lenkų knygotyrininko, Vroclavo universiteto profesoriaus Krzysztofo Migońio pokalbyje su žurnalistu Gediminu Zemlicku išsirutulioję reikšmingi svarstymai ir įžvalgos Lietuvos knygotyros, jos pranašumų ir trūkumų tema paskelbti profesoriaus Domo Kauno sudarytoje knygoje *Knygos ir bibliofilijos kultūra* [11]. Novatoriškumu pasižymi profesorės Elenos Macevičiūtės 2002 m. anketinės apklausos būdu atliktas tyrimas apie knygotyrininko Levo Vladimirovo darbų išliekamąją vertę [10]. Tyrimo metu buvo patvirtintas teiginys, kad mokslininko tyrimų ir darbų vertinimui anketinės apklausos būdas yra tinkamas ir juo remiantis galima gauti duomenų visapusiškam vertinimui. Šie pavyzdžiai rodo, kad anketinės apklausos ir interviu būdai gali būti sėkmingai taikomi siekiant įvertinti tam tikrą mokslo reiškinių. Tai būtų paskata ateityje atlikti platesnius tokio pobūdžio tyrimus ir paskelbti savarankiškais leidiniais. Jie galėtų puikiai tikti ir mokslo populiarinimo srityje.

Šiame straipsnyje supažindinama su Lietuvos knygotyros būklės vertinimo rezultatais, gautais ekspertizės būdu. Siekiant objektyviai įvertinti šio mokslo būklę, anketinės apklausos būdu buvo atliktas kompleksinis tyrimas tema „Lietuvos knygotyros būklės vertinimas“. Tyrimo objektu buvo pasirinkta šiuolaikinė knygotyra, kurios chronologinės ribos – nuo 1990 metų iki šių dienų. Mokslo būklė buvo vertinama žvelgiant į ją iš dviejų stebėtojo padėčių – iš

¹ Straipsnis parengtas remiantis 2008 m. pavasarį Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete apginto magistro darbu: LIEPAITĖ, Inga. *Knygotyros branda ir vaidmuo Lietuvos moksle: magistro darbas*. Mokslinis vadovas prof. Domas Kaunas. Vilnius, 2008. 143 lap.: lent. + anketavimo medžiaga. Santr. angl. Bibliogr.: p. 105–115 (168 pavad.).

vidaus ir išorės. Stebėtojų iš vidaus pozicijai atstovauja Lietuvos knygotyros mokykla ir jai artimi mokslininkai, stebėtojų iš išorės pozicijai – kaimyninių užsienio valstybių knygotyros mokslininkai. Apklausa tikslą suformulavome taip: įvertinti Lietuvos knygotyros būklę ir atskleisti ją lemiančius veiksnius ir aplinkybes, taip pat nustatyti ekspertų nuomonių atitikties laipsnį tiriamuoju klausimu, siejant jį su objektyviai egzistuojančios tikrovės reiškiniais. Ekspertų gautų atsakymų objektyvumo laipsnį galima nustatyti juos lyginant su ankstesnių tyrėjų kitais metodais atliktais darbais, skirtais vienam ar kitam šiuolaikinės knygotyros reiškiniui įvertinti, rezultatams apibendrinti. Minint įvairias suaktyvėjusias, tyrėjų dėmesio buvo sulaukęs Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas [2; 4], tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“ [5; 12–13]. 1997 m. vykusioje tarptautinėje knygotyros konferencijoje, skirtoje pirmosios lietuviškos knygos 450-ies metų sukakčiai, D. Kauno skaitytame pranešime buvo išsamiai apžvelgta to meto knygotyros būklė ir perspektyvos [3]. Lyginimo galimybių teikia ir Lietuvos mokslų akademijos kasmet skelbiamos ekspertinės veiklos išvados. Tuo tikslu buvo peržiūrėti 2005–2007 metų Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus atstovaujamų mokslo šakų būklės ir perspektyvų vertinimai [7–9]. Minčių mokslinės mokyklos sampratos klausimais, kuriais šiek tiek papildėme anketų duomenis, randame kolektyvinės monografijos *Lietuvos mokslinės mokyklos*

(2002) pirmojoje dalyje, parengtoje profesorės Onos Voverienės [14], ir K. Migońio 2007 m. „Knygotyroje“ paskelbtame straipsnyje [15].

Ekspertų apklausa apibrėžiama kaip *specifinės rūšies apklausa, kurios metu apklausiama specialiai parinkta žmonių grupė, turinti kurios nors srities žinių* [1]. Viena svarbiausių užduočių – ekspertų parinkimas ir jo principai. Atsižvelgdami į tai, kad asmenys, pajėgūs vertinti Lietuvos knygotyra, nėra tolygios kompetencijos, be to, skirtingos ir jų vertybinės orientacijos, apklausai Lietuvos respondentus parinkome pagal šiuos kriterijus:

1. Knygotyros ir dokumentotyros instituto darbuotojai.
2. Knygotyros ir dokumentotyros institute disertacijas apgynę asmenys.
3. Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantai.
4. Knygotyros ir dokumentotyros instituto ir jam artimi mokslininkai senjorai.
5. Bibliotekininkystės praktikai, tiesiogiai susiję su knygotyros mokslo tiriamuoju ir taikomuoju darbu.

Užsienio šalių respondentai buvo parinkti atsižvelgiant į tai, ar jie yra kompetentingi vertinti Lietuvos knygotyra. Pagrindiniais atrankos kriterijais laikytina tai, ar jie palaiko ryšius su Lietuvos knygotyriminkais, kaip aktyviai dalyvavo Knygotyros ir dokumentotyros instituto rengiamose tarptautinėse knygotyros konferencijose, kaip dažnai skelbė straipsnius tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Knygotyra“. Kriterijais taip pat laikytini mokslininkų pri-

klausymas šio leidinio redaktorių kolegijai ir konferencijų rengimo komitetui.

Tyrimui buvo parengtos dvi anketos – atskirai Lietuvos ir užsienio šalių respondentams. Anketose, skirtose Lietuvos respondentams, buvo pateikti penki atviri klausimai. Jais buvo siekiama nustatyti pagrindinius Lietuvos knygotyros mokyklos požymius, išsiaiškinti, kokį etapą Lietuvos knygotyra išgyvena atkūrus šalies nepriklausomybę, svarbiausius 1990–2007 m. knygotyros ir jos kūrėjų laimėjimus, problemas, su kuriomis susiduriama, pagrindinius veiksnius, lemiančius ir formuojančius knygotyros tolesnės raidos užduotis ir kryptis. Taip pat buvo palikta vietos kitoms pastaboms. Į pateiktus klausimus buvo prašoma atsakyti trumpai.

Sumanymas apklausti užsienio šalių mokslininkus kilo jau apibendrinus šio tyrimo rezultatus, tad klausimai buvo formuluojami atsižvelgiant ne tik į pirmiau minėtus respondentų atrankai taikytus kriterijus, bet ir į tai, kad gautais atsakymais galėtume papildyti jau turimus rezultatus. Iš viso buvo suformuluoti keturi atviri klausimai. Du iš jų buvo konkretesnio pobūdžio, t. y. respondentai buvo paprašyti įvertinti tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ bei Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuojamas tarptautines knygotyros konferencijas. Kiti du klausimai buvo suformuluoti siekiant gauti platesnių apibendrinimų apie Lietuvos knygotyros būklę ir jos perspektyvas, palyginimų su kaimyninių valstybių knygotyros pažangos lygiu. Į klausimus buvo prašoma pateikti iki dvidešimties eilučių atsakymus.

Respondentų charakteristika. Apklausoje dalyvavusių respondentų grupę galima apibūdinti keliais aspektais:

- a) pagal amžių;
- b) pagal gyvenamąją vietą;
- c) pagal pedagoginę ir mokslinę kvalifikaciją;
- d) pagal mokslinius interesus.

Pagal amžių² Lietuvos respondentus galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) vyresnio amžiaus mokslininkai, kurie jau gauna rentą;
- 2) vidurinės kartos mokslininkai, pradėję savo aktyvią mokslininko karjerą atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir tebedarantys mokslui didžiausią įtaką;
- 3) jaunosios kartos mokslininkai, kurie apgynė disertacijas po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, taip pat asmenys, rengiantys disertacijas.

Pagal gyvenamąją vietą galima išskirti Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų grupes. Pastaroji yra tris kartus mažesnė nei pirmoji. Į ją įeina mokslininkai iš Estijos (du), Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos ir Suomijos (po vieną).

Apibūdinant respondentų grupę pedagoginės ir mokslinės kvalifikacijos aspektu, reikia pažymėti, kad tarp respondentų yra trys habilituoti daktarai, šešiolika daktarų ir aštuoni doktorantai (keturi jų yra ir bibliotekininkystės praktikai). Du respondentai

² Šis aspektas netaikytinas užsienio šalių mokslininkams, nes jų priklausymas tam tikrai mokslininkų kartai kai kuriose valstybėse šiuo atveju nėra svarbus.

(bibliotekininkystės praktikai) nurodė turintys aukštojo mokslo (filologijos; bibliotekininkystės) išsilavinimą. Du respondentai yra Vokietijos Leibnico mokslo draugijos nariai, taip pat vienas jų – Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, kitas – Tarptautinės bibliologijos asociacijos narys. Šeši apklaustieji turi profesoriaus, vienuolika – docento pedagoginę kvalifikaciją.

Respondentų moksliniai interesai apima knygos ir spaudos istorijos, knygos kultūros, bibliofilijos, knyginkystės (knygų leidybos, knygų prekybos), rašytinio ir spaudos paveldo, knygotyros ir jai giminingų disciplinų – bibliotekininkystės, bibliografijos, dokumentotyros, literatūros, žurnalistikos, archeografijos – tyrimų sritis.

Anketos buvo išsiųstos elektroniniu ir tradiciniu paštu 52-iesiems asmenims (keturiasdešimčiai Lietuvos ir dvylikai užsienio respondentų). Iš jų į klausimus atsakė 29 (55,8 proc.). Vienas respondentas pateikė atsakymus žodžiu. Dalis iš neatsakiusiųjų pareiškė neturintys kompetencijos pateikti atsakymų į anketos klausimus. Stebina tai, kad tarp tokių būta disertacijas knygotyros tematika apgynusių asmenų. Nepanoro tyrime dalyvauti ir kai kurie didelę mokslinę patirtį sukaupę mokslininkai. Daugiausia atsakymų gauta iš jaunosios kartos mokslininkų (vienuolika). Atsiliepė keturi iš septynių vyresnio amžiaus mokslininkų. Gavome atsakymus iš septynių užsienio šalių mokslininkų (šeši jų pastaraisiais metais palaiko itin glaudžius ryšius su Lietuvos knygotyriminkais).

Cituodami tekste apklaustųjų atsakymus, atsižvelgdami į daugumos jų pareikštą

norą išlikti anonimaus, nurodėme pavardes tik tų asmenų, kurie pasirašė anketose. Be to, buvo gautas ir papildomas šių asmenų leidimas. Visi užsienio šalių mokslininkai sutiko, kad jų pavardės būtų atskleistos tekste.

Nuoširdžiai dėkojame visiems, skyrusiems brangaus laiko ir atsakiusiems į pateiktus anketų klausimus. Ypatingą padėką norėtume išreikšti užsienio šalių mokslininkams už kolegiškumą, geranoriškumą ir gražius atsiliepimus apie Lietuvos knygotyros mokymą.

TYRIMO REZULTATAI

Gautus respondentų atsakymų analizės rezultatus apie Lietuvos šiuolaikinę knygotyryą galima apibendrinti ir apibūdinti šiais svarbiausiais aspektais: 1) pagrindiniai Lietuvos knygotyros mokyklos požymiai; 2) etapas, kurį Lietuvos knygotyra išgyvena atkūrus Lietuvos nepriklausomybę; 3) Lietuvos knygotyros ir jos kūrėjų svarbiausi laimėjimai 1990–2007 m.; 4) respondentų išvelgiamos Lietuvos knygotyros problemos; 5) pagrindiniai veiksniai, lemiantys ir formuojantys Lietuvos knygotyros tolesnės raidos užduotis ir kryptis; 6) Lietuvos knygotyros perspektyvos.

Pagrindiniai Lietuvos knygotyros mokyklos požymiai. Prieš apibendrinant gautus respondentų atsakymus į šį klausimą, būtina teoriškai apibrėžti *mokslinės mokyklos* sąvoką ir įvardyti tokios mokyklos egzistavimą liudijančius požymius. Kolektyvinės monografijos *Lietuvos mokslinės mokyklos* pirmojoje dalyje, parengtoje O. Voverie-

nės, prieita prie išvados, kad labiausiai yra paplitę trys mokslinės mokyklos sampratos aiškinimo būdai [14, 17–18]:

- 1) *tai mokslo struktūrinis vienetas, mokslininkų kolektyvas (grupė), kuriam vadovauja žymus mokslininkas, originalios mokslo krypties, vaisingos tyrimų programos pradininkas, pasiekęs puikių rezultatų;*
- 2) *tai jaunimo įtraukimo į mokslo tiriamąją veiklą forma, pedagogo žinių, jo mokslinio tyrimo metodų, idėjų ir jo vertybinių nuostatų perdavimo procesas ir institucija;*
- 3) *tai ypatingas mąstymo ir darbo stilius, siejantis daugelį mokslininkų vienos pasaulėžiūros idėjomis, savotiška dvasinė atmosfera, etinėmis, moralinėmis ir dorovinėmis nuostatomis.*

Mokslo mokyklą apibūdina tokie požymiai [14]: mokslinių tyrimų krypties brandumas; išsamios pirmtakų darbų studijos; pasiaukojimas; naujų žinių, plėtojančių mokslo raidą, sukūrimas; gebėjimas kritiškai vertinti savo ir kolegų darbus; buvimas stipraus vadovo lyderio, vienijančio bendraminčių būrį, numatančio vieną mokslinę strategiją, kiekvienam mokslinės mokyklos nariui įkvėpiančio pasitikėjimą ir kūrybinę iniciatyvą, gebančio ne tik mokyti, bet ir mokytis iš savo mokinių; vykdomų mokslinių tyrimų atitiktis valstybės bei visuomenės interesams ir pan. Bene svarbiausias vaidmuo plėtojant mokslinę mokyklą tenka jos vadovui-lyderiui.

Remiantis prof. K. Migońiu, nacionalinių mokyklų formavimuisi ir gyvavimui didžiausios įtakos turi tam tikrų nuomonių ir tyrimo metodų tęstinumas [15]. Anot

jo, *svarbiausią vaidmenį atlieka mokytojai ir mokiniai. Taigi nacionalinės mokyklos esmė – tai tradicijos, perimamumas, nors jie gali būti nutraukiami ir ne vieną kartą. Nacionalinės mokyklos turi savo pradininkus, savo autoritetus, kurie daro įtaką mokslo raidai ir būklei ne tik objektyviais tyrimų rezultatais, naujomis ir originaliomis mokslinėmis idėjomis ar išleistų veikalų apimtimi, bet ir visuomeniniais nuopelnais.* Pasak profesoriaus, mokslinę mokyklą taip pat apibūdina mokslo institucinės sistemos formavimasis. Tačiau labiausiai pabrėžtina tai, kad knygotyros specifiškumas yra artimai sietinas su vietos tradicijomis, pasižymėjusiais mokslininkais ir pagrindinių nuostatų, veikiančių mokslinius tyrinėjimus daugelį metų, perimamumu.

Apklaustųjų atsakymuose pagrindiniai Lietuvos knygotyros mokyklos požymiai dažniausiai buvo atskleidžiami ir įvardijami atsiremiant į asmenybių kūrybinės ir mokslinės veiklos raišką bei vykdomos mokslo tiriamosios veiklos kryptį apibūdinimą.

Dauguma respondentų aptarė Lietuvos knygotyros mokykloje vyraujančią tyrimų problematiką, įvardijo būdingiausius jos bruožus. Kaip rašoma anketose, *vyrauja istoriniai ir taikomieji tyrimai, daugiausia apimančys lietuviškosios knygos ir spaudos istoriją, knyginkystės sričių istoriją.* Būdingas kompleksiskumas, platus ir aktualus temų laukas. Vienoje anketoje teigiama, kad *lietuvių knygotyra sutelkusi dėmesį į istoriografinius knygotyros klausimus. Koncentruojamasi į lietuviškųjų knygų istorijos tyrimus. Šioje plotmėje nuveikta daugiausia.*

Apklaustieji pažymėjo, kad Lietuvos knygotyros mokykla turi koncentruotą stiprių knygotyrintinkų kolektyvą ir traukos centrą, tarp jų yra lyderių pozicijas užimančių ir organizatorių vaidmenis atliekančių asmenų. Kai kurių jų (profesorių) *patirtis remiasi ne mažiau kaip dviejų kartų moksliniu įdirbiu*. Pabrėžtina institucijų – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centro – svarba. Kaip pažymėjo viena mokslininkė, jos leidžia *kryptingai atlikti mokslinius ir taikomuosius tyrimus*. Kitoje anketoje taip pat rašoma, kad *šių dienų knygotyrą apibūdina stipri mokslinių tyrimų bazė, glaudus knygotyrintinkų bendradarbiavimas su tarptautiniais partneriais, knygotyros mokslui palanki valstybės politika*. Lietuvos ir užsienio knygotyrintinkų bendradarbiavimo svarbą mokslinei mokyklai minėjo daugelis respondentų. Docentė Larisa Dovnar iš Baltarusijos, išskirdama ypatingą tarptautinių kontaktų plėtojimo būtinybę, teigė: *Manau, nuo artimesnių kontaktų ir bendrų tarptautinių projektų – teorinių ir taikomųjų – priklauso sėkminga ateitis. Išsaugant ir plėtojant savo knygos mokslą, svarbiausia nelikti siaurame tautiniame lygmenyje ir atsižvelgti į visus tuos pakitimus, kurie kyla iš knygos srities mokslinių tyrinėjimų paradigmos. Kaip niekada svarbi tarptautinė konsolidacija*.

Atsakymuose akcentuojama naujų mokslinių idėjų ir kryptų paieška, jų plėtojimas, kūrimas ir sklaida, taip pat mokslo

tradicijų, pasiekimų perimamumas (tiek Lietuvos, tiek užsienio) ir jų pritaikymas, tęstinumas. Vienoje anketoje rašoma: *Lietuvos knygotyros mokykla turi stiprų tyrėjų branduolį, kurie tęsia pradėtus jau Nepriklausomos Lietuvos tyrėjų, kaip V. Biržiškos, V. Ruzgo ir kitų, teorinius ir praktinius tyrimus šioje srityje*. Stiprią knygotyros tradiciją pabrėžė ir Tamperės universiteto docentas Ilkka Mäkinenas: *<...> man tikrai padarė įspūdį Lietuvos knygotyros aukštas lygis ir platūs užmojai. Tradicija yra labai stipri ir aš tikiu, kad mokslas gali būti plėtojamas šia kryptimi*. Tęstinumą užtikrina jaunųjų mokslininkų rengimas (magistrantūra ir doktorantūra). Mokslo rezultatai skelbiami disertacijose, monografijose, kolektyviniuose projektuose (Knygotyros enciklopedinis žodynas, Lietuvos knygos veikėjų biografijų žodynas), straipsniuose, tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Knygotyra“ ir kituose leidiniuose, tarptautinėse knygotyros konferencijose. Be to, veikia mokslo žinių populiarinimo sistema.

Anot D. Kauno, *bet kurios humanitarinių ir socialinių mokslų sričių mokyklos susiformavimą liudija kompleksas pagrindinių ir šalutinių požymių*. Pagrindiniams požymiams priskirtinos mokslo tradicijos, fundamentiniai tyrimai, mokslo renginiai, serialiniai mokslo darbai, mokslo tyrimų centrai, doktorantų rengimas, mokslo mentoriai. Šalutiniais požymiais laikytini mokslo šakos laimėjimų populiarinimo sistema ir mokslinių tyrimų rezultatų bei mokslo populiarinimo žinijos vertinimas ir pripažinimas užsienyje. Pagal šiuos po-

žymius vertindamas Lietuvos knygotyra D. Kaunas teigia, kad jos mokslo mokykla egzistuoja.

Idomias ir prieštaringas mintis šiuo klausimu dėstė vyresniosios kartos mokslininkai. Doc. Genovaitė Raguotienė ir doc. Bronius Raguotis rašo: *būtų sudėtinga nurodyti ir apibūdinti Lietuvos knygotyros mokyklos ypatingumus, nes, mūsų manymu, vargu bau ar jau galėtume kalbėti apie knygotyros lietuviškąją mokyklą kaip specifinę reiškinį. Išleisti tos srities įvairaus pobūdžio darbai liudija, kad Lietuvos knygotyroje vyrauja knygos istorijos tyrinėjimai, tarp jų jau pasiekę mokslinės brandos. Kita vertus, vis labiau pastebima tam tikra tendencija (o gal ir linkmė) „išgryninti“ knygotyra kaip kone visai atskirą sritį, t. y. atriboti ją nuo kitų, su ja ypač susijusių sričių ir disciplinų (bibliotekininkystės, literatūrologijos, žurnalistikos, sociologijos, filosofijos, apskritai kultūros teorijos ir istorijos). Profesorė Vanda Stonienė pažymėjo: Lietuvos knygotyros mokykla yra labai jauna, jokių savitų, tik jai būdingų požymių nematau.*

Vis dėlto, atsižvelgdami į pirmiau minėtą teoriškai apibrėžtą mokslinės mokyklos sampratą ir jos egzistavimą liudijančius požymius bei respondentų pateiktus atsakymus, teigtume, kad Lietuvos knygotyros mokykla yra tikrai susiformavusi. Iš dalies galime sutikti su teiginiu, kad ji dar jauna, tačiau vertindami aplinkybes, kuriomis ji kūrėsi, ir kas padaryta iki šių dienų, sakytume, kad knygotyra plėtojama sparčiai. Tai pažymima ir respondentų atsakymuose į kitus klausimus.

Etapas, kurį Lietuvos knygotyra išgyvena atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Respondentai buvo paprašyti pažymėti vieną iš keturių nurodytųjų – nuosmukio, tolygaus vystymosi, atgimimo, klestėjimo – etapą arba nurodyti kitą, jų nuomone, tiksliausiai apibūdinantį Lietuvos knygotyros raidą po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Apklaustieji buvo paprašyti motyvuoti savo pasirinkimą.

Nė vienas iš respondentų nemano, kad Lietuvos knygotyra patyrė nuosmukį. Tik du apklaustieji nurodė knygotyra išgyvenant klestėjimo laikotarpį. Jį siejo su atsiradusiomis naujomis galimybėmis plėtoti mokslinę mintį ir studijas. *Klestėjimo laiką patvirtina Knygotyros ir dokumentotyros instituto įsteigimas, magistrantūros, doktorantūros atsiradimas, studijų plėtra ir įvairovė, mokslinės minties vystymas*, – rašoma doc. Žiedūnės Zaveckienės anketoje. Viena jaunosios kartos mokslininkė savo pasirinkimą dirbti knygotyros darbą motyvavo tuo, kad *atsirado naujos galimybės plėsti akiratį, susipažinti su užsienio knygotyrininkų darbais, rengti kasmetines tarptautines knygotyros konferencijas, pristatyti savo darbus užsienio kolegoms.*

Penki respondentai (keturi doktorantai ir bibliotekininkystės praktikė) mano, kad Lietuvos knygotyra išgyvena atgimimo etapą, nes buvo įsteigtos knygotyros mokslo ir studijų institucijos, pradėti ginti mokslo darbai, leidžiami knygotyros darbai. Vienoje anketoje rašoma: *buvo galima tęsti ypač iki 1940 m. plėtotus ne tik teorinius, bet ir praktinius knygotyros mokslo darbus, kurie nebuvo galimi esant Lietuvai vienai iš TSRS šalių.*

Daugelis (dešimt apklaustųjų) pažymėjo Lietuvos knygotyrą vystantis tolygiai. Tai liudija tiesiog normalių, pamatuotų, įvairių aplinkybių sąlygotas tolygus vystymasis. Nuosekliai plėtojama šaltiniotyra, mokslo tiriamoji veikla ir studijos, tęsiami pirmtakų pradėti darbai. *Etapas nuo 1990 metų – L. Vladimirovo ir V. Žuko pradėtų darbų tęsa, sėkmingai vykdoma D. Kauno ir jo suburto kolektyvo. Tęsa įvardiju dar ir todėl, kad toliau rutuliojamos tos pačios tyrimų kryptys: lietuviškos knygos istorija, Mažosios Lietuvos knygos istorija, LDK kitakalbė knyga (tema buvo artima L. Vladimirovui). V. Žuko pradėtus knygotyros istorijos tyrimus tęsia A. Navickienės darbai, – teigiama vienoje anketų.*

Bibliografijos mokslo atstovė pažymėjo, kad, *atėję į nepriklausomybę, knygotyrininkai tęsė savo darbus, sprendė naujų aplinkybių keliamus klausimus, susijusius ir su mokslu, ir su mokymo procesu. Tad nebuvo kokio nors atgimimo.*

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas atvėrė knygotyrai naujų galimybių ir leido tolygiai įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, pelnyti valstybės pripažinimą. Vienas svarbiausių tai liudijančių faktų, anot Rankraščių skyriuje dirbančios bibliotekininkės, kad *šiuo metu knygotyra priklauso prioritetiniams lituanistikos mokslo tyrimams. Genovaitė ir Bronius Raguočiai taip pat pažymėjo abu – atgimimo ir tolygaus vystymosi – etapus, nes, jų manymu, jie ypač susiję, neatskiriami. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, knygotyra atgimė. Ji <...> atsikrato sovietmečio ideologinės ir politinės priespaudos, įvairių*

politizuotų ir pan. reikalavimų, palikusių žymes ankstesniuose knygotyros darbuose. Knygotyrininkai, pasukę tolygios raidos kryptimi, naudojosi laisve rinktis ir plėsti savo tyrinėjimų problematiką ir būdus, laisvai prieiti prie archyvų ir kitų šaltinių.

D. Kaunas Lietuvos knygotyros raidą po 1990 m. apibūdino kaip kokybiškai naują, didelės pažangos ir svarbių laimėjimų laikotarpį: *Knygotyros mokslininkai gali visavertiškai vykdyti savaiminę mokslo kūrėjų priedermę ir valstybės užsakymą: sistemingai plėtoti rankraštinio ir spaudos paveldo ir šių dienų leidybinės produkcijos tyrimus, nevaržomai skelbti tyrimų rezultatus ir teikti rekomendacijas, bendradarbiauti su užsienio knygotyros mokyklomis, rengti aukščiausios kvalifikacijos specialistus.*

Gautų atsakymų analizės rezultatai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos knygotyros mokyklos atstovai, remdamiesi sukaupta didele patirtimi, tęsia ir plėtoja jau pirmuoju bei antruoju sovietmečiais pradėtus vykdyti tyrimus, tačiau kartu apimamos ir naujos tyrimų kryptys, įgyvendinami nauji mokslui keliami uždaviniai, valstybės užsakymai, moksline patirtimi dalijamasi ne tik regioniniu, bet ir tarptautiniu mastu, modernizuojamos studijų programos.

Lietuvos knygotyros ir jos kūrėjų svarbiausi laimėjimai 1990–2007 m. Respondentai šiuo klausimu buvo gana vieningi. Beveik visi vienu ar kitu aspektu kaip didžiausius laimėjimus įvardijo:

- susiformavusią knygotyros institucinę sistemą;

- nuosekliai vykdomos mokslo tiriamosios veiklos kryptingumą;
- kvalifikuotų knygotyros mokslininkų gausėjimą;
- tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ reguliarių ir operatyvų leidimą bei referavimą tarptautinėse duomenų bazėse;
- kiekybiškai ir kokybiškai išaugusių mokslo rezultatų įtvirtinimą monografijose bei kolektyviniuose leidiniuose ir sklaidą tarptautinėse knygotyros konferencijose;
- išsiplėtusį knygotyros tyrimų lauką;
- akademinį bendradarbiavimą su užsienio šalių knygotyros mokyklomis;
- knygotyros studijų modernizavimą;
- mokomųjų leidinių rengimą.

Apklaustieji teigė vienu didžiausių laimėjimų esant knygotyros mokslo ir studijų įsitvirtinimą Vilniaus universitete, kuriame XIX a. pradžioje ir buvo padėti šio mokslo pagrindai. Vienoje anketoje pažymima: *Po antrojo nepriklausomybės atkūrimo VU tapo svarbiu knygotyros tyrimo centru, kasmet rengiamos tarptautinės konferencijos, organizuojamos studijos, rengiamos ir ginamos disertacijos knygotyros tema <...>. Knygotyros ir dokumentotyros institutas laikytinas viena pagrindinių mokslo ir studijų plėtros priemonių. Talino universiteto profesorė Tiiu Reimo pažymėjo, kad *Knygotyros ir dokumentotyros institutas yra pagrindinis [knygotyros] mokslinių tyrimų centras Lietuvoje, pasiekęs gerų rezultatų, kurie realizuojami naujomis knygomis*. Šiuo metu tokio atski-*

ro struktūrinio padalinio neturi nei Latvija, nei Estija³. Knygos istorikas iš Latvijos docentas Viesturas Zanderis pabrėžė Instituto vykdomo mokslinio darbo kryptingumą ir atvirumą permainoms.

L. Dovnar pažymėjo, kad dabartinę Lietuvos knygotyros būklę apibūdina trys svarbūs veiksniai: *pirma, susiformavo ir aktyviai veikia knygotyros mokslo centras Vilniaus universitete, kuris savo ruožtu sudaro galimybę telkti intelektualias jėgas ir pasiekti naudingų rezultatų knygotyros teorijos, metodologijos ir istorijos srityse. Antra, gyvuoja profesionalus spaudos organas, kuris tapo viena iš pagrindinių priemonių vystant ir plėtojant mokslą, tarptautinius ryšius. Trečia, rengiami nauji kadrai, o tai padeda įtvirtinti pasiektus rezultatus ir sudaro sėkmingos plėtros perspektyvą*.

K. Migońis tiek ankstesnių, tiek dabartinių knygotyryninkų pasiekimu taip pat įkurtą Vilniaus universitete įvardijo knygotyros discipliną, turinčią aiškią vietą tarp kitų mokslo disciplinų ir gausią mokomąją literatūrą. Anot jo, *specialaus dėmesio nusipelno šalies knygos istorijos tyrimai, tarp jų spausdintos knygos lietuvių kalba atsiradimo klausimai, Mažosios Lietuvos knygos istorija,*

³ 1993–2007 m. Knygotyros katedra veikė Talino universiteto Informacijos mokslų fakultete. Tačiau, remiantis Talino universiteto profesorės Tiiu Reimo informacija, suteikta autorei 2008 m. birželio 10 d. elektroniniu laišku, 2007 m. pabaigoje įvyko šio universiteto struktūros reforma ir nuo 2008 m. sausio universiteto fakultetus pakeitė institutai. Informacijos mokslų fakultetas tapo Informacijos mokslų institutu, neturinčiu jokių struktūrinių padalinių.

taip pat Lietuvos knygos situacija Rusijos imperijoje. Daug nuveikta knygotyros kaip mokslo pažinimo (bendrų lenkų-lietuvių knygotyros minties tradicijų tyrimų, knygotyros biografistikos, terminologijos darbai), jo organizacijos ir populiarinimo srityse.

Dauguma respondentų pažymėjo išsiplėtusį aktualių ir originalių tyrinėjamų temų ir problemų lauką, išaugusį monografinių ir kolektyvių leidinių skaičių. Atkreiptas dėmesys, kad būdinga tyrimų tematikos plėtra ne tik į plotį (atskirus Lietuvos knygos istorijos laikotarpius), bet ir į gylį, ieškant naujų požiūrių, aktualizuojant tematiką, ieškant veiksmingų metodologinių sprendimų ir t. t. Kaip reikšmingi pasiekimai įvardyta: knygos kultūros ir bibliofilijos problematikos gvildenimas, atlikti išeivijos knygos istorijos tyrimai, Lietuvos knygos veikėjų biografijų rengimas, knygotyros istorinių šaltinių publikavimas.

Akcentuotinas Mažosios Lietuvos lietuviškosios knygos ir bibliotekų istorijos temos išsirtumas (D. Kauno, L. Citavičiūtės darbai). Pasiekimu reiktų įvardyti išsiplėtusį knygotyros temų ratą: atskirų regionų knygos tyrimai (N. Lietuvninkaitės Kauno knygos kultūros tyrimai, D. Narbutienės – LDK knyga), bibliofilija (N. Lietuvninkaitė, A. Pacevičius, A. Braziūnienė), lietuvių išeivijos knyga (R. Misiūnas), dėmesys Lietuvos knygotyros istorijai (A. Navickienės darbai), biografistikos informacinės bazės kūrimas, – teigiama vienoje iš anketų.

Tarp dažniausiai minėtų ir kaip svarbūs įvardyti šie veikalai: *Lietuviškoji knyga: istorijos metmenys* (1996), *Knygotyros enciklo-*

pedinis žodynas (1997), *Knygotyros vadovėlis* (2006), *Lietuvos knygos veikėjų biografijų žodynas* (2004). <...> *iki šiol nepralenkta sintetinis D. Kauno darbas „Mažosios Lietuvos knyga“.* *Lietuviškai pirmąjį kartą išleisti verstiniai žymūs darbai, tarp jų – R. Berio (Bury) „Philobiblon“, R. [aut. pastaba: A. W.] Bohatkievičiaus „Visuotinės bibliografijos dalykas“ [aut. pastaba: Veikalas apie visuotinę bibliografiją]. Apskritai, respondentai pažymėjo tiek patyrusių knygotyrosininkų, tiek jaunosios kartos atstovų parengtų disertacijų ir išleistų monografinių bei kitų leidinių svarbą mokslo raidai, priskirdami juos prie didžiausių laimėjimų.*

Teigiamų atsiliepimų sulaukta iš užsienio šalių mokslininkų apie tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ ir tarptautines knygotyros konferencijas. Jie nurodomi kaip svarbūs Lietuvos knygotyros mokyklos kūrėjų laimėjimai ir mokslo brandos rodikliai, taip pat šalies ir užsienio mokslo pajėgų konsolidacijos priemonės. Užsienio šalių mokslininkai išskyrė aukštą mokslinį leidinio lygį ir tarptautinį vaidmenį, originalią struktūrą, plačią ir daugiaaspektę tyrinėjimų panoramą, atspindinčią ne tik Lietuvos, bet ir Šiaurės bei Vidurio Europos knygotyros naujausias tendencijas, skelbiamų darbų įvairiakalbį aspektą, knygotyros problematikos pateikimą nauju žvilgsniu. Svarbus K. Migońio įvertinimas: *Žinau ir skaitau „Knygotyrą“ nuo jos gyvavimo pradžios (dar kaip „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“); aukštai vertinu mokslinį lygį, taip pat profesionalią leidinio formą. „Knygotyra“ užima svarbią vietą tarp*

kitų pasaulio knygotyros tęstinių leidinių dėl šių požymių: 1) savita pusiausvyra tarp „vidinės“, t. y. lietuvių, ir „bendros“, t. y. tarptautinės, problematikos, 2) nuoseklus lietuviškų knygų palikimo ir lietuvių knygotyros kaip mokslo apie knygą ir knyginkystę tradicijų tyrimas, 3) tarptautinė autorių sudėtis, 4) šalies ir užsienio leidinių recenzijos (kas labai praturtina pasaulio knygotyros literatūros sistemą), 5) tekstų publikacijos ne tik lietuvių, bet taip pat kitomis kalbomis, 6) tarptautinė redaktorių kolegija. Prie to reikia pridurti vyriausiojo redaktoriaus pastangas bei originalias iniciatyvas ir leidinio išleidimų reguliarumą. Visa tai leidžia „Knygotyrą“ statyti į vieną gretą su tokiais svarbiausiais Rytų Europos knygotyros leidiniais kaip ukrainiečių „Бібліологічні вісник“ (1923–1930), rusų „Книга“ (nuo 1959 m.), lenkų „Studia o Książce“ (1970–1993), slovākų „Kniha“ (nuo XX amžiaus aštuntojo dešimtmečio). V. Zanderis pažymėjo, kad „Knygotyra“ dabartiniu metu yra pats solidžiausias knygotyros leidinys Baltijos šalyse.

Kalbėdami apie tarptautines knygotyros konferencijas, užsienio šalių knygotyros atstovai pabrėžė aukštą mokslinį ir organizacinį jų lygį, konferencijų problematikos originalumą, reikšmingumą ir naujumą, didžiulį vaidmenį *sutvirtinant profesinius ir žmogiškuosius skirtingų valstybių tyrėjų ryšius*, be to, konferencijas įvardijo kaip *stimulą tolesnei knygos mokslo raidai atskirose valstybėse*. Knygotyros renginių svarba pagrindžiama tuo, kad jie, pasak estų bibliotekininkės ir knygotyros rinkėjos prof. Mare Lott, *sukuria galimybę diskusijoms, palyginimams, anali-*

zėms ir duoda pradžią naujoms idėjoms bei mokslinių tyrimų projektams. K. Migońis ir T. Reimo kaip didelį pranašumą nurodė galimybę pranešimų pagrindu skelbti straipsnius „Knygotyroje“, nes jie *papildo pasaulio knygotyros literatūrą naujomis idėjomis, naujais požiūriais, nežinomais iki tol faktais*. Abu šie knygotyros rinkėjai taip pat akcentavo konferencijų organizatorių rūpestį rengti išvažiuojamąsias sesijas į kitus Lietuvos miestus: *Žinoma, tai yra labai įdomu dalyviams, nes jie gali susipažinti su įvairiomis gražiomis ir kultūros požiūriu svarbiomis vietomis, taip pat, kas yra dar svarbiau, su vietinėmis bibliotekomis ir bibliotekininkų bendruomene*.

Pasak K. Migońio, tarptautinės knygotyros konferencijos, *kasmet organizuojamos Lietuvoje, užima svarbią vietą renginių, veikiančių knygos ir knyginkystės teorijos ir istorijos tyrimų raidą, plotmėje*. Jų reikšmė išeina toli už Lietuvos ribų. *Atrodytų, itin lietuviški knygų pasaulio klausimai konferencijose darosi universalūs, nukreipiami perspektyvia vaga*.

Gauti atsakymai rodo, kad per 1990–2007 m. susiformavo bene svarbiausi knygotyros mokslo ir studijų raidai ir plėtotei įtakos turintys veiksniai. Pasiiekta svarių mokslinės minties įtvirtinimo ir sklaidos, tarptautinių ryšių stiprinimo rezultatų.

Respondentų išvelgiamos Lietuvos knygotyros problemos. Šiuo klausimu apklaustieji taip pat pateikė vienuodų išvalgų. Remiantis atsakymų analizės rezultatais, pagrindine problema laikytinas knygotyros teorijos ir metodologijos ori-

ginalių bei savarankiškų darbų, taip pat provokuojančių diskusinių straipsnių trūkumas, konceptualių požiūrių stoka. Anot vyresniosios kartos mokslininkų, *derėtų raiškiau parodyti lietuviškosios knygotyros teorinės minties sukaupimą patirtį*. Pagrindinė minėtos problemos priežastis – trūksta kvalifikuotų knygotyros mokslininkų, kurie galėtų imtis šios problematikos, be to, mokslininkai yra kartu ir pedagogai, tad susiduriama ir su per dideliu pedagoginiu krūviu. Vienoje anketoje rašoma: *Nepaisant knygotyrininkų gretų gausėjimo, jų dar labai trūksta. Intensyviausiai dirbantys akademinės bendruomenės knygotyrininkai tiesiog nepajėgūs aprėpti visų knygotyros kaip mokslo struktūrinių dalių ir jų vienodai plėtoti. Labai trūksta originalių knygotyros teorijos, metodologijos darbų, kurie įneštų tam tikrą indėlį į tolesnę visos knygotyros raidą. Todėl Lietuvos knygotyros mokykla – tai lietuviškos tematikos tyrimų mokykla (daugiausia istorinių). Paprastai mokslo mokyklos siejamos su originaliais teoriniais ir metodologiniais tyrimais. Ta prasme Lietuvoje knygotyros mokykla dar nesusiformavo.*

Kaip problemos įvardyta Lietuvos ir lietuviškosios knygos istorijos tyrimams būdingas pernelyg didelis uždumas, aktyvesnio bendradarbiavimo su istorikais, literatūrologais, sociologais ir kitais specialistais stoka: *Lietuvos knygos istorija galėtų būti tyrinėjama glaudesniame kontekste ir ryšiuose su socialinių-humanitarinių mokslų sritimis, taip pat su kaimyninių šalių knyga ir jos raida bei dabartimi. Todėl viena pagrindinių knygotyros užduočių būtų perėjimas prie*

integralaus, multiperspektyvinio, socialinių ir humanitarinių mokslų metodologiją suvokiančio, knygotyros tapatumą plačiai suvokiančio ir racionalumo sampratą permąstančio organizacinio modelio ir tyrimų modulio.

Kaip problemos buvo įvardytos užsienio kalbų panaudos ribos (ypač tiriant kitakalbę knygą), per mažas ryšys su praktika, kai kurių laikotarpių ir sričių knygos istorijos tyrimų trūkumas. Manytume, kad viena didesnių šių dienų problemų yra ta, kad *mažėja norinčių studijuoti knygotyrą, [tad] retės ir tyrėjų gretos.*

D. Kaunas atsakė į šį klausimą žvelgdamas iš platesnių pozicijų. Anot jo, pagrindinėmis problemomis tampa *nesubalansuota ir kintanti humanitarinių ir socialinių mokslų būklė Lietuvoje bei sparti komunikacijos ir informacijos mokslo krypties plėtra*. Dėl šių priežasčių knygotyra visų pirma turi *tenkinti šalies vidaus poreikius, ugdyti pilietinį ir tautinį tapatumą, humanistiką*. Jai tenka *persiorientuoti, sparčiai tikslinti ir keisti strategiją, imtis naujų jai nebūdingų uždavinių*. Šie teiginiai iš dalies paaiškina kai kurias kitų apklaustųjų minėtų problemų atsiradimo priežastis. Mokslo raida ir tyrimų strategija priklauso ne tik nuo mokslininkų išvalgų bei iniciatyvų, bet ir nuo valstybės bei visuomenės užsakymų.

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys ir formuojantys Lietuvos knygotyros tolesnės raidos užduotis ir kryptis. Respondentai pagrindinius, tolesnę mokslo raidą lemiančius veiksnius dažniausiai siejo su knygotyros srityje dirban-

čiais mokslininkais – tiek autoritetais, tiek jaunosios kartos atstovais, bei jų asmenine iniciatyva, moksliniais interesais, *gebėjimu čiuopti pasaulio knygotyros pulsą, generuoti naujas idėjas, taikyti jas Lietuvos atveju.*

Svarbiais veiksniais buvo įvardijami pasirinkta ir vykdoma mokslinių tyrimų strategija, knygos tyrimo centrų veiklos koordinavimas, valstybės ir visuomenės mokslo bei kultūros poreikiai, bendra humanitarinių ir socialinių mokslų būklė, gaunamas finansavimas. Neabejotinai mokslo kryptis pakoreguos informacinės visuomenės elgesys ir vis didesnį pagreitį įgyjantis informacinių technologijų įsitvirtinimas nūdienoje: *Nors knyga vis dar išlieka svarbiausiu žinių šaltiniu, naujų technologijų plėtra ir prieinamumas paverčia ją žiniasklaidos, kino, interneto, pramogų pasaulio konkurente.* Todėl, anot D. Kauno, tikėtina, kad *sparčiau rutuliosis knygos sociologija, bibliofilotyra, spaudos ir rašto paveldo taikymas istorinės atminties formavimo procese. Taip pat didės skaitmeninės knygos taikomieji tyrimai. Išorinius veiksnius lems knygos rinkos internacionalizacija. Knygotyrai teks analizuoti reiškinius ir procesus, kuriuos sukels į Lietuvą ateinantys užsienio knygų leidėjai ir prekybininkai, iš kitos pusės – Lietuvos knygos verslo pastangos skverbtis į kitų šalių knygos rinką. Naujų aspektų ir paskatų knygotyrai suteiks tyrimų rezultatų integracija į tarptautines duomenų bazes, <...> dalyvavimas kuriant tarptautines rankraštinio ir spaudos paveldo duomenų bazes <...>.*

Viena respondentė, atsakydama į pateiktą klausimą, išskyrė *praktinius, grynai*

mokslinius, studijų ir kitus veiksnius, susijusius su šių dienų mokslo aktualijomis. Praktinis veiksnys sietinas su nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos pildymu, moksliniai veiksniai – su mokslo teorinės ir metodologinės tyrimų krypties plėtojimu, knygos istorijos tyrimų spragų užpildymu bei naujų krypčių plėtote, studijų veiksnys – su galimybe įgyvendinti reikiamus ir aktualius tyrimus per veikiančią knygotyros magistrantūros ir doktorantūros studijų sistemą.

Lietuvos knygotyros tolesnės raidos uždutys ir kryptys turėtų būti formuojamos atsižvelgiant ir į tai, ko nespėta padaryti dėl šalies bei tarptautinių politinių įvykių, stabdžiusių gyvybiškai svarbius šio mokslo procesus. Būtina užpildyti dėl to susidariusias knygos istorijos tyrimų spragas. Ateities uždaviniais turėtų tapti kaimyninių valstybių patirties lyginamoji analizė, Lietuvos knygotyros mokyklos laimėjimų ir rezultatų sklaida kaimyninėse šalyse, dalyvavimas tarptautiniuose projektuose, aktyvesnis knygotyros teorijos bei metodologijos klausimų svarstymas, knygos kultūros istorijos ir šiuolaikinės knyginkystės tyrimai. Anot K. Migońio, svarbiausi knygotyros uždaviniai ateityje turėtų būti šie: *1. perkelti tyrimų svorio centrą iš faktografijos lygio į interpretacijos lygį, 2. knygotyros problematiką papildyti kitais mokslais, 3. lietuvių tyrimų rezultatus paskleisti užsienio šalyse.*

Galų gale, kaip teigiama vienoje anketoje, *tolesnės raidos uždutis būtų pateisinti Knygotyros [ir dokumentotyros] instituto egzistavimą Komunikacijos fakulteto sudėtyje,*

vadinas, skelbti darbus, kuriuose knygos istorija pabrėžtinai būtų traktuojama kaip komunikacijos ciklo dalis. Būtina kryptis – knygos kaip medijų rūšies teorinis pagrindimas Lietuvos knygos istorijos atveju.

Lietuvos knygotyros perspektyvos. Užsienio šalių knygotyros atstovai, atsižvelgdami į šiandienę Lietuvos ir savo šalies knygotyros būklę, teigė esant palankias Lietuvos knygotyros mokyklos tolesnės raidos perspektyvas. Respondentai pažymėjo, kad knygotyros mokslas ir studijos užima reikšmingą vietą Lietuvos moksle ir akademiniėje bendruomenėje, taip pat daro įtaką knygotyrai tarptautiniu lygmeniu. Labai vertinama, kad Lietuvos knygotyriminkai palaiko tarptautinius ryšius su kaimyninėmis valstybėmis. Ateityje šie ryšiai turėtų būti dar labiau plėtojami ir stiprinami vykdant bendrus tarptautinius projektus. Tai ypač skatina Latvijos ir Suomijos knygotyros pažangą. *Mūsų knygotyros plėtrai didžiausios įtakos turi Lietuvos knygotyriminkų aktyvumas*, – teigė V. Zanderis. Pasak T. Reimo, *Lietuvos knygotyros mokykla atlieka lyderės vaidmenį Baltijos šalyse tiek mokslo tiriamojo darbo, tiek ugdymo veikloje. Šiuolaikinė Lietuvos knygotyra yra plėtojama kaip empirinė ir kaip teorinė disciplina. <...> Lietuvos knygotyros mokykla išugdė naują tyrėjų kartą, jos veikla yra labai vertinama akademinės visuomenės, netrūksta mokslinių tyrimų temų. Aš manau, kad Lietuvos knygotyra turi viską, kad galėtų tęsti veiklą bent jau ta pačia kryptimi, kokia ji plėtojama dabar.* Suomijos knygotyriminkas docentas I. Mäkinenas pažymėjo, kad *Lietuvos kny-*

gotyra turi daug ką pasiūlyti net tarptautinei knygotyros mokslo bendruomenei tiek iš knygotyros teorijos, tiek empirinių tyrimų srities. Es-tijos knygotyriminkė M. Lott teigė pribren-dus laikui sukurti *bendrus mokslinių tyrimų projektus, pagrįstus tais pačiais metodais, kurie teiktų lyginamųjų rezultatų ir leistų daryti dar platesnes išvadas.*

IŠVADOS

Anketinės apklausos būdu gautos ekspertų nuomonės leidžia daryti tam tikras išvadas apie Lietuvos šiuolaikinės knygotyros būklę ir jos kūrėjų veiklos rezultatus. Tiesa, reikia pažymėti, kad vienas kitas respondentų teiginy-s akivaizdžiai prieštaravo objektyvios tikrovės reiškiniams. Vadinas, tam tikrais atvejais nebuvo išvengta subjektyvumo. Tačiau aukštą ekspertų pateiktų nuomonių atitikties laipsnį tiriamuoju klausimu liudytų jų artimumas Lietuvos mokslų akademijos pastaraisiais metais paskelbtoms ekspertinėms išvadoms apie knygotyros būklę ir perspektyvas. Be to, ir patys respondentai atsakydami į klausimus gana dažnai buvo vienodos nuomonės.

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad vienas didžiausių Lietuvos šiuolaikinės knygotyros pranašumų – sistemingas ir nenutrūkstamas šio mokslo ir studijų proceso vystymasis. Pastarojo kryptingumą užtikrina susiformavusios gilios mokslo tiriamojo darbo tradicijos. Lietuvos knygotyra turi sukaupusi didelę patirtį ir remiasi kelių kartų įdirbiu. Produktiviai dirbančių knygotyriminkų gretas papildė jaunieji mokslininkai. Tai užtikrina mokslo tęstinumą ir perspektyvumą, sudaro galimybę ne tik toliau plėtoti tradicinės knygotyros

tyrimų kryptis, bet ir imtis naujų valstybės bei visuomenės užsakomųjų uždavinių. Formuojant tolesnes Lietuvos knygotyros raidos užduotis, būtina atsižvelgti į knygotyros teorijos ir metodologijos savarankiškų darbų bei konceptualių požiūrių stoką, dalinį atsilikimą dėl sovietmečio suvaržymų tirti tam tikrų laikotarpių ir sričių knygos istoriją, kintantį knygos vaidmenį informacinėje visuomenėje, spartėjančią knygos rinkos internacionalizaciją, didėjančią bendradarbiavimo su Baltijos regiono ir kitų kaimyninių šalių knygotyros mokyklomis bei mokslininkais svarbą. Ateityje turėtų rasti daugiau knygotyros ir šiuolaikinės knyginkystės teorijos, metodologijos bei istorijos darbų, knygos kultūros ir skaitmeninės knygos teorinių bei taikomųjų tyrimų.

Mokslo rezultatai įtvirtinami beveik pusę amžiaus gyvuojančiame, šalies ir tarptautinį pripažinimą pelniusiame tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Knygotyra“, tarptautiniu

mastu pateikiami užsienio šalių mokslininkų itin vertinamose tarptautinėse knygotyros konferencijose. Dėl šių veiksmų sureikšminama ir aktualinama mokslo šaka, konsoliduojamos šalies ir užsienio mokslo pajėgos, didinamas mokyklos matomumas, jos pripažinimas šalyje ir už jos ribų. Lietuviškosios knygotyros teorinė mintis ir jos konceptualumas įprasminas ir apibendrintas brandžiose monografijose, kolektyviniuose veikaluose, taip pat Lietuvos knygotyra reprezentuojančiuose leidiniuose – *Knygotyros* enciklopediniame žodyne bei *Knygotyros* vadovyje. Gauti užsienio šalių knygotyrintininkų atsiliepimai leidžia teigti, kad Lietuvos knygotyra šiuo metu yra Baltijos šalių lyderė. Jos atstovų veikla turi įtakos Baltijos bei kitų kaimyninių valstybių knygotyros plėtrai ir skatina šio mokslo pažangą. Visi išvardyti teiginiai leidžia manyti, kad knygotyra yra autoritetingas mokslas, užimantis svarią poziciją Lietuvos moksle ir kultūroje.

NUORODOS

1. KARDELIS, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius, 2007, p. 206–207.

2. KAUNAS, Domas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas sukaktuvių metais. *Tarp knygų*, 2007, kovas, p. 6–8.

3. KAUNAS, Domas. Lietuvos knygotyra pirmosios lietuviškos knygos 450-aisiais metais. *Knygotyra*, 1997, t. 33, p. 7–13.

4. KAUNAS, Domas. Vilniaus universiteto Knygotyros katedros pedagoginė ir mokslinė veikla 1990–1999 metais. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 195–203.

5. KAUNAS, Domas; ir MACEVIČIŪTĖ, Elena. Lietuvos knygotyros mokslo darbų leidi-

nio sukaktis: [„Knygotyrai“ – 30 metų]. *Tarp knygų*, 1991, gegužė, p. 16–17.

6. Knyga istorijoje ir kultūroje: [iš pokalbio red.]. *Bibliotekų darbas*, 1990, nr. 12, p. 1–8.

7. Lietuvos mokslų akademijos mokslų skyriai: Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius: atstovaujamos mokslo šakos būklės ir perspektyvų vertinimas. Iš *Lietuvos mokslų akademijos veikla 2005*. Vilnius, 2006, p. 67–68.

8. Lietuvos mokslų akademijos mokslų skyriai: Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius: atstovaujamos mokslo šakos būklės ir perspektyvų vertinimas. Iš *Lietuvos mokslų akademijos veikla 2006*. Vilnius, 2007, p. 58–59.

9. Lietuvos mokslų akademijos mokslų sky-

riai: Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius: atstovaujamos mokslo šakos būklės ir perspektyvų vertinimas. Iš *Lietuvos mokslų akademijos veiksnių 2007*. Vilnius, 2008, p. 51–53.

10. MACEVIČIŪTĖ, Elena. Levo Vladimirovo darbų įtaka mokslininkams: (apklausos metodo taikymas). *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 9–20.

11. MIGOŃ, Krzysztof. Knygotyros vagos veda į ateities horizontą. Iš *Knygos ir bibliofilijos kultūra: svarstymai ir mintys*. Sudarė Domas Kaunas. Vilnius, 2005, p. 12–79.

12. STONIENĖ, Vanda. „Knygotyra“ (1970–1999): analitinė apžvalga. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 119–131.

13. STONIENĖ, Vanda. „Knygotyros“ dvidešimt penkerių metų kelias. *Knygotyra*, 1998, t. 15 (22), p. 33–40.

14. VOVERIENĖ, Ona. Mokslinės mokyklos: mintys, tyrinėjimai, problemos. Iš *Lietuvos mokslinės mokyklos (1945–1990)*. [Sudarė ir įvadininį straipsnį parašė Ona Voverienė]. Vilnius, 2002, p. 17–36.

15. MIGOŃ, Krzysztof. Особенности восточноевропейского книговедения и формирование национальных научных школ до Второй мировой войны. *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 9–21.

THE STATE OF LITHUANIAN MODERN BOOK SCIENCE

INGA LIEPAITĖ

Abstract

The beginning of development of Lithuanian modern book science is identified with the recreation of independence of Lithuania in 1990. The main research centre of book science – Institute of Book Science and Documentation of Faculty of Communication of Vilnius University – has formed, the yearly international conferences of book science have steadied and continuous publication “Knygotyra” has received recognition from Lithuania and abroad within nearly twenty year. These factors prompted the value of the state of Lithuanian book science and revelation of the influences by invoking the opinions of Lithuanian and foreign experts in book science. There were given the results of value of book science collected by an open-ended questionnaire from 29 respondents in this article. There were prepared two questionnaires for the research – individually for Lithuanian and for foreign respondents. There was aimed for more objective value of book science by this integrated research. Appealing to opinions of experts, the state of Lithuanian modern book science is represented by the following features: 1) systematic and continuous development of sci-

ence, 2) the formation of strong traditions of the research work and continuity of traditions from generation to generation, 3) the purposeful activity of the main research centre of book science, 4) international recognition and importance of continuous publication “Knygotyra”, 5) high scientific and organizational level of yearly international conferences of book science, 6) the maturity of fundamental monographical and collective studies, 7) inducement of advance of book science internationally and role of Lithuanian book science how leader in neighbour Baltic states, 8) postgraduate and doctoral studies of book science are working. The further tasks and trends of Lithuanian book science should be formed considering the lack of conceptual opinions and independent studies of theory and methodology of book science, the partial arrears because of restrictions to research book history of some periods and fields sustained in Soviet Union, the changeable role of book, the quickness of internationalization of book market and growing significance of collaboration with schools and scientists of book science of Baltic and other neighbour states.

Įteikta 2008 m. birželio mėn.